

Vayter

HANDLEDNING

VAYTER

Handledning för lärare

För Institutet för språk och folkminnen

I samarbete med Stockholms Judiska Församling

TEXT: Anne Kalmering Josephson och Tove Jonstoj

SPRÅKKONSULT: Staffan Böös

FOTO: Karl Gabor

STOCKHOLM 2022

Ej för kommersiellt bruk.

Får laddas ner och kopieras för användning i undervisning.

INLEDNING

Materialet bygger på vår långa erfarenhet av att spela för barn och berätta om judisk kultur. Skriften består av faktakunskaper om ett urval av sånger och musik, sångtexter på jiddisch och svenska, och förslag på hur man kan arbeta i klassen. För varje musikstycke finns länkar till inspelningar. Sist finns våra kontaktuppgifter om ni skulle vilja att vi kommer och spelar, har workshops och undervisar i er skola.

Projektet stöds av Institutet för språk och folkminnen, Musikverket, Kulturrådet, Katz stiftelse och Hekschers stiftelse.

Ett särskilt tack till *Staffan Böös* som arbetat med jiddische oises – jiddisch med hebreiska skrivtecken.

TILL LÄRAREN

Projektet **Vayter för unga** syftar till att föra ut judisk musik och att ge kunskaper om språk, tradition och kultur till unga lyssnare.

Den här skriften vänder sig till både till dig som undervisar i hemspråket jiddisch och till dig som undervisar om de svenska minoritetsspråken. Den centrala målgruppen är mellanstadiet men materialet kan fungera även för yngre och äldre barn, med de anpassningar pedagogen gör till sin elevgrupp.

Skolan ansvarar för att varje elev får kunskaper om de nationella minoriteternas – judar, romer, urfolket samerna, sverigefinnar och tornedalingar – kultur, språk, religion och historia. Rektor ansvarar för att skolpersonalen får kännedom om de internationella överenskommelser som Sverige har förbundit sig att beakta i utbildningen.

[Skolverket: Att undervisa om de nationella minoriteterna]

Läroplanen för grundskolan tar upp vikten av att alla barn får kunskap om Sveriges fem nationella minoritetsspråk. Jiddisch är ett av dessa fem, och alla barn i svensk skola ska få kunskap om språket och om jiddischkulturen. Att bjuda barnen på sånger på jiddisch är ett sätt att förmedla kunskap och ge upplevelser av både språket och kulturen. En annan aspekt av jiddisch är rätten till hemspråksundervisning och materialet i detta häfte passar även i detta sammanhang.

OM PROJEKTET VAYTER

Anne Kalmering & Stahlhammer Klezmer Classic består av musikerna Anne Kalmering (sång), Semmy Stahlhammer (violin), Isabel Blommé (cello) och Miriam Oldenburg (dragspel). Tillsammans ha de under många år byggt upp en unik verksamhet som bygger på den judiska musiktraditionen. Gruppen har djupa rötter i judisk kultur och tradition och hör samtidigt till den svenska musikeliten inom klassisk- och folkmusik.

Hur går man vidare efter Förintelsen med en ärvd kultur som nästan helt utplånades? **Vayter** är jiddisch för *vidare – fortsatt – sluta inte*. Projektet förmedlar musik och workshops som för ut det judiska kulturarvet till en stor publik både inom den judiska gruppen och till en intresserad allmänhet och fördjupar kännedomen om dess stora spännvidd i genre och ursprung.

Vayter blickar framåt med stark utgångspunkt i jiddischtraditionen. **Vayter** levandegör musik som var mycket nära att gå förlorad och skapar ny svensk-judisk kultur.

Sångerna handlar om både specifikt judiska erfarenheter och universell mänsklig erfarenhet. Sången *Di sapozhkelech*, till exempel, handlar om den älskande som säljer sjalar, städar golv och sover på tågstationer – bara hon får vara tillsammans med sin älskade. Det kunde vara vilket ungt par som helst som vi möter på Europas gator idag. Sången lyfter deras värdighet bort från gatans hårda sten och bort från de bortvända blickar som även möter vår tids fattiga och utsatta.

Vayter betonar också det levnadsglada och positiva i den judiska folkmusiktraditionen. Det sjuder av det liv som fanns före Förintelsen, med sånger om kärlek, arbetar- och teatersånger, sånger om fattiglappar som firar helger, om flickan som ska gifta sig och om föräldrarna som gifter bort sin yngsta dotter – livets avgörande ögonblick skildrade genom judisk tradition och medryckande klezmer. Musiken förenar det gamla med vår samtid, och det personliga med det allmänna, med avstamp i språk och tradition. Och med bra suggestiv musik!

INNEHÅLL

Innan ni lyssnar

Efter att ni lyssnat

Om musikerna & instrumenten

1 ..... DI MIZINKE OISGEGBN

2 ..... DIRE GELT

3 ..... DI SAPOZHKELECH

4 ..... AZ ICH VIL ZOGN LECHO DOIDI

5 ..... DIBBUK SHERS – *instrumental*

6 ..... AZ DER REBE TANTST

7 ..... ALE BRIDER

8 ..... BAR MITZVAH SPECIAL – *instrumental*

Källor

Kontaktuppgifter

Innan ni lyssnar

Undersök lite om vad barnen redan kan och vet!

Kan du säga något på jiddisch?

Hur har du lärt dig det?

Vad vet du om jiddisch? Vad skulle du vilja veta?

Vad vet du om judisk musik och sånger?

Kan du någon sång på jiddisch?

Språklig förförståelse

Ta ut några nyckelord och nyckelfraser ur några av sångerna och undersök dem.

Vad betyder de här orden och fraserna? Hur uttalas de?

Att uppleva musik

Händer det att du vill sjunga med eller dansa lite när du hör musik?

Titta på bilderna på musikerna och ta reda på mer om instrumenten!

Efter att ni lyssnat

Fånga upp barnens spontana reaktioner av upplevelsen och deras tankar och frågor.

Förslag:

Börja med att be barnen att blunda en liten stund och tänka i tystnad på två frågor:

Vad kände du?

Vad tänkte du?

Lyssna sen på de barn som vill berätta om sina **känslor**. Fånga upp olikheterna och be dem som vill att utveckla.

Lyssna sen på de barn som vill berätta vad de **tänkte**. Fånga upp tankarna och be dem som vill att utveckla.

Gå sen vidare till ”Vilka frågor har vi?” och skriv upp dem på tavlan.

Välj sen vilka frågor som ni kan svara på som grupp och för över de frågor ni vill gå vidare med i en lista: Att ta reda på – det här vill jag veta mer om!

Ge förslag så ni får en variation på typen av frågor! T ex:

- Sångerna, vad handlar de om?
- Språket – vad vill jag veta om språket? Vill jag lära mig flera ord?
- Traditioner – vilka traditioner känner du till? Vad vill du veta mer om?
- Musiken – vill du veta mer om instrumenten? Om att spela musik?
- Är det några av sångerna ni skulle vilja lära er att sjunga tillsammans?

Resonera om hur ni ska kunna ta reda på det ni vill veta och hur ni kan lära er det ni är mest nyfikna på att kunna och förstå!

Vilka sätt kan det finnas att hitta svar på de frågorna?

Ta reda på mer om språket

Sverige har 5 minoritetsspråk – språk som ska ha talats i Sverige i mer än tre generationer, eller ungefär hundra år.

Diskutera:

- Vad innebär det att ha flera språk?
- Vad menas med identitet och vad har identitet med språket att göra?
- Om man inte kan det språk som släkten talat i århundraden, vad händer då?

Ta reda på mer om minoritetsspråk

Vad är ett minoritetsspråk?

Vilka lagar och rättigheter är knutna till det?

Vilka språk känner du igen när du hör dem?

Kan du sjunga något på ett annat språk än svenska?

OM MUSIKEN OCH INSTRUMENTEN

Sång: Anne Kalmering

Cello: Isabel Blommé

Dragspel: Miriam Oldenburg

Violin: Semmy Stahlhammer

OM ARTISTERNA

Anne Kalmering (sång) är sångerska och skådespelare från en rysk-judisk familj och en centralgestalt inom judisk sång i Sverige. Hennes repertoar spänner från ashkenazisk och sefardisk tradition till modern musik. Anne samarbetar med många etablerade musiker i genren och har uppträtt på festivaler, i konserthallar, TV, radio, i Riksdagen, i Stockholms slott, skolor m.m. i Skandinavien, Nordamerika och Europa.

Miriam Oldenburg (dragspel) är en ofta anlitaad musiker, främst inom genrerna klezmer, världsmusik och kabaré. Hon har medverkat i TV och radio och många teaterproduktioner. Miriam är medlem i bandet *Lindy & Bon Bon Band*, världsmusikgruppen *Parizad* och kabaréduon *Glädjeflickorna*. Hon har även turnerat i Europa med *Cirque de Soleil*.

Isabel Blommé (cello) har arbetat med Kungliga Operan i Stockholm, Sveriges Radios symfoniorkester och New Zealands symfoniorkester. Hon medverkar vid internationella musikfestivaler, i TV och radio och på många skivinspelningar. Isabel är även medlem i grupperna *Ensemble Fenix* och världsmusikgruppen *Parizad*.

Semmy Stahlhammer (violin) har varit förste konsertmästare på Kungliga Operan i Stockholm och lektor på Kungliga Musikhögskolan. Hans CD-antologi *Svenskt sekelskifte* utsågs av Dagens Nyheter till "Årets skivor" och hans tolkningar av samtliga verk av J.S. Bach för soloviolin kan ses på SVT Play. Han har skrivit de kritikerrosade böckerna *Kodnamn Frisör* och *Sonjas Resa* vilka beskriver hans familjs öden före, under och efter andra världskriget.

STAHLHAMMERORKESTERN

Gruppen *Stahlhammer Klezmer Classic* för vidare traditionen från *Stahlhammerorkestern* som bestod av Semmys farfar, farbröder och vänner och grundades runt 1910 i Krasnik, en liten stad söder om Lublin i Polen. Orkestern spelade traditionell judisk musik från Östeuropa och klassisk musik, gav konserter och spelade på bröllop och fester. Semmys farfar Zisel drev också en dansskola och en frisersalong och mormor Miriam och mamma Malka tillverkade örtmediciner och salvor. Efter nazisternas invasion av Polen 1939 deporterades orkesterns medlemmar tillsammans med Krasniks judar till förintelsläger. Semmy fortsätter familjetraditionen med Stahlhammer Klezmer Classic.

די מיזינקע אויסגעגעבן

1 ..... DI MIZINKE OISGEGBN / DEN YNGSTA DOTTERN GIFTER SIG

Text och musik: Mark Warshawsky (1890-1907)

Arr: Från Theodore Bikel sings Jewish Folksongs

Ljudfil

[https://soundcloud.com/annekalmering/di-mizinke?](https://soundcloud.com/annekalmering/di-mizinke?utm_source=clipboard&utm_medium=text&utm_campaign=social_sharing)

[utm_source=clipboard&utm_medium=text&utm_campaign=social_sharing](https://soundcloud.com/annekalmering/di-mizinke?utm_source=clipboard&utm_medium=text&utm_campaign=social_sharing)

<https://open.spotify.com/track/6fZGUUjRcql0iqXHBZQ3ZI?si=44c5ce4a94f24504>

Musikvideo

<https://www.youtube.com/watch?v=bLYNmd3clho>

Om sången

Di mizinke – den yngsta dottern – ska gifta sig! Det är en glädjens dag där alla är med. Släktingar, unga, gamla, fattiga, rika – och förstås brudens mamma eller pappa som sjunger den här sången om den yngsta dotterns bröllop. Ordet *mizinke* kommer från det ukrainska ordet *mizinets* som betyder lillfinger eller lilla vickevire, och syftar även på det yngsta barnet i familjen. *Di mizinke* är en populär sång på bröllop. Ibland dansar man till. Då sitter brudens mamma och pappa i mitten och bröllopgästerna dansar runt dem med sopkvastar, som om de sopade ut det yngsta barnet ur hemmet.

Att arbeta med

Lyssna och följ med i texten – känner du igen några ord?

Vad tänker du att sången handlar om?

Vad tänker du när du lyssnar på sången?

Några ord ur sångtexten

hecher – högre

beser – bättre

maine – mina

oign – ögon

DI MIZINKE OISGEGBN

Text och musik: Mark Warshawsky
Översättning till svenska: Staffan Böös

Hecher! Beser!
Di rod, di rod macht greser!
Grois hot mich Got gemacht,
glik hot er mir gebracht
Huliet kinder a gantse nacht!
Di mizinke oisgegebn!

Shtarker! Freilech!
Du di malke, ich der meilech!
Ai, ai, ich alein
hob mit maine oign gezen,
vi Got iz mich matsliech geven –
Di mizinke oisgegebn!

Itsik! Shpitsik!
Vos shvaigstu mit'n shmitsik?
Oif di klezmer gib a geshrei:
Tsi shpiln zei tsi shlofn zei?
Raist di strunes ale oif tsvei! –
Di mizinke oisgegebn!

Aizik! Mazik!
Di bobbe geit a kazik,
kein einhore, zet nor zet,
vi zi tupet vi zi tret,
oi a simche, oi a freid –
di mizinke oisgegebn!

Motl, Reb Shimen!
Di oreme-lait zenen ongekumen.
Shtelt far zei dem shenstn tish,
taiere vainen, taiere fish.
Kum main tochter gibzhe mir a kush –
di mizinke oisgegebn!

DEN YNGSTA DOTTERN GIFTER SIG

Högre! Bättre!
Gör dansringen större!
Gud har gjort mig stor,
Han har gett mig lycka,
Jubla barn hela natten!
Den yngsta dottern gifter sig!

Starkare! Gladare!
Du är drottningen, jag kungen!
Oj oj, det har jag själv
sett med mina egna ögon,
hur Gud har gynnat mig –
Den yngsta dottern gifter sig!

Itsik! Skojare!
Varför är du så tyst med din stråke?
Skrik på spelmännen:
Spelar de eller sover de?
Spela så att strängarna slits isär! –
Den yngsta dottern gifter sig!

Ajzik! Rackare!
Nu ska mormor dansa en kosatska.
Må inte onda ögat drabba henne,
se hur hon stampar, se hur hon går,
vilken glädje, vilken fröjd –
Den yngsta dottern gifter sig!

Motl, Reb Shimen!
De fattiga har kommit.
Ställ fram det vackraste bordet,
dya viner, dyr fisk för dem.
Kom min dotter, ge mig en kyss –
Den yngsta dottern gifter sig!

די מיזינקע אויסגעגעבן

העכער! בעסער!
די ראָד, די ראָד מאַכט גרעסער!
גרויס האָט מיך גאָט געמאַכט,
גליק האָט ער מיר געבראַכט,
הוליעט קינדער, אַ גאַנצע נאַכט!
די מיזינקע אויסגעגעבן!

שטאַרקער! פֿריילעך!
דו די מל_ה, איך דער מלך!
אי, אי, איך אַליין
האָב מיט מיניע אויגן געזען
ווי גאָט איז מיר מצליח געווען –
די מיזינקע אויסגעגעבן!

איציק, ש_י ציק!
וואָס שוויגסטו מיט'ן שמיציק!
אויף די ל_י זמר גיב וו געשריי:
צי ש_ילן זיי, צי שלאָפֿן זיי?
רייסט די סטרונעס אַלע אויף צוויי –!
די מיזינקע אויסגעגעבן!

איזיק! מזיק!
די באַבע גייט אַ קאַזיק .
קייץ עין־הרע, זעט נאַר, זעט,
ווי זי ט_עט, ווי זי טרעט,
אוי אַ ימחה, אוי אַ פֿרייד –
די מיזינקע אויסגעגעבן!

מאַטל! רב שמעון!
די אַרעמע־לייט זענען אָנגעקומען,
שטעלט פֿאַר זיי דעם שענסטן טיש,
טייערע וויינען, טיערע פֿיש,
קום מיין טאַכטער, גיבזשע מיר אַ קוש –
די מיזינקע אויסגעגעבן!

2 ..... DIRE GELT / HYRAN (trad)

Arr: Anne Kalmering/Semmy Stahlhammer/Miriam Oldenburg/Isabel Blommé

Ljudfil

[https://open.spotify.com/track/19IH2sRRAiaoiv8RT0Trol?
si=HTooguh_SGSeSAywKxaKHw&nd=1](https://open.spotify.com/track/19IH2sRRAiaoiv8RT0Trol?si=HTooguh_SGSeSAywKxaKHw&nd=1)

Från skivan *Ot Azojl: Sånger pa Jiddisch*. Med Anne Kalmering, Anders Bergin, Rimma Gotskosik, Miriam Oldenburg m.fl.

Om sången

En spridd folksång från Ryssland om vad som kan hända om man är så fattig att man inte kan betala sin hyra. Först kommer portvakten och hänger upp en vräkningsorder. Sen kommer värden och säger att om man inte betalar hyran så ställer han ut sängarna på gatan... Sången tillhör en tradition av ironiska fattigdomssånger som musikkforskaren Ruth Rubin berättar om i sin legendariska bok *Voices of a people*, kapitel XI *Toil and Struggle*.

Att arbeta med

Ta reda på mer om Ruth Rubin och beskriv vad hon gjorde för judisk kultur.

Några ord ur sångtexten

Bozhe moi – Min Gud (låneord från ryskan)

gradavoi – polis (låneord från ryskan)

muz – måste

tsoln – betala

kumt arain – in kommer

di betn – sängarna

kich – spis

DIRE GELT

översättning till svenska:

Lennart Kerbel

Refräng:

Dire-gelt un oi-oi-oi!

Dire-gelt un bozhe moi!

Dire-gelt un gradavoi,

dire-gelt muz men tsoln!

Kumt arain der shtroz,

nemt er arop dos hitl.

Un az me tsolt kein dire-gelt

hengt er arois a kvitl.

Dire-gelt un oi-oi-oi! ...

Kumt arain der balebos

Mit dem grobn shtekn.

Un az me tsolt kein dire-gelt.,

shtelt er arois di betn.

Dire-gelt un oi-oi-oi! ...

Far vos zol ich tsoln dire-gelt,

az di kich iz tsebrochn?

Far vos zol ich tsoln dire-gelt,

ven ich hob nisht oif vos tsu kochn?

Dire-gelt un oi-oi-oi! ...

HYRAN

Hyrespengar oj-øj-øj!

Hyrespengar o, min Gud!

Hyrespengar och polis,

Hyran måste man betala.

In kommer portvakten,

Lyfter på hatten.

Om man ej betalar hyran

hänger han upp en vräkning

Hyrespengar oj-øj-øj! ...

In kommer värden

Med sin tjocka käpp.

Om man ej betalar hyran,

bär han ut sängarna.

Hyrespengar oj-øj-øj! ...

Varför ska jag betala hyran,

när spisen är trasig?

Varför ska jag betala hyran,

när jag inte har något att laga mat på?

Hyrespengar oj-øj-øj! ...

דירה-געלט

רעפֿרייך:

דירה-געלט און אוי-אוי-אוי!
דירה-געלט און באַזשע-מוי!
דירה-געלט און גראַדאָווי,
דירה-געלט מוז מען צאָלן!

קומט אַרײַן דער סטרוזש,
נעמט ער אַראָפּ דעם היטל;
און אַז מען צאָלט קײַן דירה-געלט,
הענגט ער אַרויס אַ קוויטל.

דירה-געלט...

קומט אַרײַן דער באַלעבאַס,
מיט דעם גראָבן שטעקן;
און אַז מען גיט אים ניט קײַן דירה-געלט,
שטעלט ער אַרויס די בעטן.

דירה-געלט...

— פֿאַרוואָס זאָל איך אײַך געבן דירה-געלט
אַז די קיך איז צעבראָכן?
— פֿאַרוואָס זאָל איך אײַך געבן דירה-געלט
אַז איך האָב נישט אויף וואָס צו קאָכן?

דירה-געלט...

די סאַפּאָזשקעלעך

3 ..... DI SAPOZHKELECH / MINA SMÅ STÖVLAR (trad)

Arr: Anne Kalmering/Semmy Stahlhammer/Miriam Oldenburg/Isabel Blommé

Ljudfil

[https://soundcloud.com/annekalmering/di-sapozhkelech?](https://soundcloud.com/annekalmering/di-sapozhkelech?utm_source=clipboard&utm_medium=text&utm_campaign=social_sharing)

[utm_source=clipboard&utm_medium=text&utm_campaign=social_sharing](https://soundcloud.com/annekalmering/di-sapozhkelech?utm_source=clipboard&utm_medium=text&utm_campaign=social_sharing)

<https://open.spotify.com/track/7vFYsGXvifo9PPW839H12o?si=oe71e4be6b5d4b96>

Musikvideo

<https://www.youtube.com/watch?v=OickfUfiA2c>

Anne Kalmering & Stahlhammer Klezmer Classic

Om sången

Den här sången handlar om en person som är beredd att göra allt för sin älskade. Det är en ryskjudisk folksång som sjungs över hela världen. Flera av orden är låneord från ryskan. Vissa textrader finns också i andra judiska folksånger, som till exempel: ”Jag utan dig och du utan mig är som ett dörrhandtag utan dörr”.

Att arbeta med

Lyssna och följ med i texten – känner du igen några ord?

Vad tänker du att sången handlar om?

Vad tänker du när du lyssnar på sången?

Om sången var en film, hur skulle den kunna se ut? Rita eller beskriv!

Några ord ur texten

ketsle – kattunge

feigele – fågelunge

fremde – främlingar

sholechlech – sjalar

shlofn – sova

esn – äta

DI SAPOZHKELECH

Text och musik: Trad

Översättning till svenska: Staffan Böös

Farkoifn di sapozhkelech
un forn oif di droshkelech
abi mit dir in einem tsu zain
Oi, ich on dir un du on mir
vi a kliamke on a tir
ketsele, feigele main.

Oi, forn oif di vagzolechlech
un farkoifn fremde sholechlech
abi mit dir in einem tsu zain
Oi, ich on dir un du on mir
vi a kloimke on a tir
ketsele, feigele main.

Oi, shlofn on a kishele
un esn un a tishele
abi mit dir in eynem tsi zan
Oi, ich on dir un du on mir
Vi a kliamke on a tir
ketsele, feigele main.

Oy, shlofn oif di vagzolechlech
un vashn fremde polechlech.
Abi mit dir in einem tsu zain
Oi, ich on dir un du on mir
vi a kliamke on a tir
ketsele, feigele mayn.

MINA SMÅ STÖVLAR

Jag skulle sälja mina stövlar
och åka runt i en vagn,
bara för att få vara med dig.
O, jag utan dig och du utan mig
är som ett handtag utan dörr,
min kattunge, min fågelunge.

O, fara till stationer
och sälja sjalar till främlingar
bara för att få vara med dig.
O, jag utan dig och du utan mig,
är som ett handtag utan dörr,
min kattunge, min fågelunge.

O, sova utan kudde
och äta utan bord
bara för att få vara med dig.
O, jag utan dig och du utan mig,
är som ett handtag utan dörr,
min kattunge, min fågelunge.

O, sova på stationer
och tvätta andras golv
bara för att få vara med dig.
O, jag utan dig och du utan mig
är som ett handtag utan dörr,
min kattunge, min fågelunge.

די סאַפּאָזשקעלעך

פֿאַרקױפֿן די סאַפּאָזשקעלעך
און פֿאַרן אויף די דראָשקעלעך
אַבי מיט דיר אין איינעם צו זײַן

אוי, איך אָן דיר און דו אָן מיר
ווי אַ קליאַמקע אָן אַ טיר
קעצעלע, פֿייגעלע מיין

אוי, פֿאַרן אויף די וואַגזאַלעכלעך
און פֿאַרקױפֿן פֿרעמדע שאַלעכלעך
אַבי מיט דיר אין איינעם צו זײַן
אוי, איך אָן דיר און דו אָן מיר
ווי אַ קליאַמקע אָן אַ טיר
קעצעלע, פֿייגעלע מיין

אוי, שלאָפֿן אָן אַ קישעלע
און עסן אָן אַ טישעלע
אַבי מיט דיר אין איינעם צו זײַן
אוי, איך אָן דיר און דו אָן מיר
ווי אַ קליאַמקע אָן אַ טיר
קעצעלע, פֿייגעלע מיין

אוי, שלאָפֿן אויף די וואַגזאַלעכלעך
און וואַשן פֿרעמדע פֿאַלעכלעך
אַבי מיט דיר אין איינעם צו זײַן
אוי, איך אָן דיר און דו אָן מיר
ווי אַ קליאַמקע אָן אַ טיר
קעצעלע, פֿייגעלע מיין

אַז איך וועל זאָגן לכה דודי

4 ..... AZ ICH VIL ZOGN LECHO DOIDI / NÄR JAG SÄGER

LECHO DOIDI (trad)

Arr: Anne Kalmering/Semmy Stahlhammer/Miriam Oldenburg/Isabel Blommé

Ljudfil

<https://soundcloud.com/user-741292013/az-ich-vil-zogn-tshiribim>

Om sången

Det här är en folksång som bygger på den traditionella bönen vid sabbatens ingång som är på hebreiska: Lecha dodi. I Bibeln berättas att Gud vilade då, efter att man hade skapat världen, och att människorna ska göra detsamma. Enligt judisk tradition börjar alla dagar när solen går ner kvällen innan, så den judiska sabbaten börjar när solen går ner på fredagskvällen. Sången använder två kända rader från sabbatsbönen och låter dem vara med i en sånglek. Om man vill sjunga "tralala" på jiddisch så sjunger man "tshiribim" eller "tshiribom". Det är lätt att sjunga med i den här sången, även om man inte kan hebreiska eller jiddisch.

Att arbeta med

Lyssna och följ med i texten – känner du igen några ord?

Vad tänker du när du lyssnar på sången?

Ta reda på mer om sabbaten, vilodagen.

Vilka andra vilodagar känner du till?

Kan du någon bön eller någon rad ut en bön? På vilket språk?

Vad är en bön?

**AZ ICH VIL ZOGN: LECHO
DOIDI**

Musik och text: Trad
Översättning till svenska: Anne
Kalmering

Az ich vel zogn: Lecho doidi,
zolt ir zogn: Tshiri-biri-bim.
Az ich vel zogn: Likras kale,
zolt ir zogn: Tshiri-biri-bom.
Lecho doidi: Tshiri-biri-bim
Likras kale: Tshiri-biri-bom
Lecho doidi, Likras kale,
Tshiri-biri-biri-biri-bom!

Refräng:
Tshiri-bim, tshiri-bom,
tshiri-bim-bom-bim-bom-bim bom.
Tshiri-bim, tshiri-bom,
tshiri-bim-bom-bim-bom-bim-bom.
Oj, tshiri-biri-biri-bim-bom-bom
Oj, tshiri-biri-biri-bim-bom-bom
Oj, tshiri-biri-biri-bim-bom-bom
Oj, tshiri-biri-biri-bim-bom-bom.

**NÄR JAG SÄGER: LECHO
DOIDI**

När jag säger: Lecho doidi,
ska ni säga: Tshiri-biri-bim
När jag säger: Likras kale
ska ni säga: Tshiri-biri-bom
Lecho doidi: Tshiri-biri-bim
Likras kale: Tshiri-biri-bom
Lecho doidi, Likras kale,
Tshiri-biri-biri-biri-bom!

Refräng...

אַז איך וועל זאָגן לכה דודי

אַז איך וועל זאָגן: לכה דודי,
זאָלט איר זאָגן: טשירי-בירי-בים.
אַז איך וועל זאָגן: לקראַת כלה,
זאָלט איר זאָגן: טשירי-בירי-באָם.
לכה דודי, טשירי-בירי-בים,
לקראַת כלה, טשירי-בירי-באָם,
לכה דודי, לקראַת כלה,
טשירי-בירי-בירי-באָם!

טשירי-בים, טשירי-באָם,
טשירי-בים-באָם, ביס-באָם, בירי-באָם
טשירי-בים, טשירי-באָם,
טשירי-בים-באָם, ביס-באָם, בירי-באָם.
אַי, טשירי-בירי-בירי, אַי, טשירי-בירי-בירי,
אַי, טשירי-בירי-בירי, ביס-באָם-באָם.
אַי, טשירי-בירי-בירי, אַי, טשירי-בירי-בירי,
אַי, טשירי-בירי-בירי, ביס-באָם-באָם.

דיבוק שערס

5 ..... DIBBUK SHERS / Den OSALIGE ANDENS DANS – instrumental

Musik: Alicia Svigals

Ljudlänk

<https://soundcloud.com/user-741292013/05-dybbuk-shers>

Om stycket

Dybbuk shers är ett instrumentalt stycke om figuren dibbuk, ett slags orolig ande. I judisk mytologi beskrivs en dibbuk som en orolig själ från en död person, som kan gå in i en levande människa och ta över dess personlighet. Dibbuken behöver ofta hjälp med något problem som är olöst för att komma till ro. Den ryske judiske författaren Salomon An-Ski skrev en pjäs 1914 som heter *The Dybbuk* eller *Mellan två världar*. Stycket är spännande och sätter igång fantasin hos barn och vuxna. En del jiddischord stavas olika när man skriver med romerska bokstäver och med hebreiska bokstäver beroende på var man bor. I Sverige skriver vi dibbuk, i engelsktalande länder dybbuk.

Att arbeta med

Vad tänker du att musiken handlar om? Vad ser du framför dig? Rita och berätta!

Vad kan det vara som en dibbuk behöver hjälp med, tänker du?

Ta reda på mer om pjäsen *The Dybbuk*. Har den spelats i Sverige?

Vad tänker du när du hör orden "osalig ande"? Kommer du att tänka på några andra väsen eller vålnader som finns i sagor och myter?

Vilka instrument hör du i inspelningen?

Googla på ordet dybbuk och se vilka bilder du får upp!

Enligt myten behöver man ofta intervjua en dibbuk för att kunna bli av med den. Man behöver veta vad det är som har hänt när den levde och varför den inte kan få ro. I många sagor blir dibbuken glad att någon äntligen vill lyssna till hans eller hennes historia.

Jobba två och två och låtsas att ni intervjuar en dibbuk som kommit in i en människa.

Varför har den kommit hit? Vad har hänt? Vad kan ge den ro?

אַז דער רבי טאַנצט

6 ..... AZ DER REBE TANTST / NÄR REBBEN DANSAR (trad)

Arr: Anne Kalmering/Semmy Stahlhammer/Miriam Oldenburg/Isabel Blommé

Ljudfil

[https://open.spotify.com/track/4RnA6n3S39Cx4YhLiqIG83?
si=pfZV6kyTSdalK3RxU12m8A](https://open.spotify.com/track/4RnA6n3S39Cx4YhLiqIG83?si=pfZV6kyTSdalK3RxU12m8A)

Sången framförs av Theodore Bikel.

Om sången

En populär folksång som ”alla” kan. Den skojar om den chassidiske rabbinen, som brukar kallas rebbe, och med hur hans lärjungar gör precis likadant som han, vad han än gör. Det är populärt att byta ut och hitta på egna verser med olika saker som rabbinen gör och hans lärjungar härmar.

Att arbeta med

Lyssna och följ med i texten – känner du igen några ord?

Pröva att hitta på några egna verser! Vilka ord behöver ni för att kunna göra det?

Några ord ur texten

tantst – dansar

chasideim – rebbens lärjungar

zingt – sjunger

shvaigt – tiger

schloft – sover

lacht – skrattar

AZ DER REBE TANTST

Musik och text: Trad

Översättning till svenska: Lennart Kerbel

Az der rebe tantst,
un az der rebe tantst,
tantsn ale chasidim,
tantsn ale chasidim.
Ai ai ai ai ....

Az der rebe zingt,
un az der rebe zingt,
zingen ale chasidim,
zingen ale chasidim.
Bai bai bai bai...

Az der rebe shvaigt,
un az der rebe shvaigt,
shvaign ale chasidim,
shvaign ale chasidim.
Zh zh zh....

Az der rebe schloft,
un az der rebe schloft,
shlofn ale chasidim,
shlofn ale chasidim.
Hm hm hm hm hm ...

Az der rebe lacht,
un az der rebe lacht,
lachn ale chasidim,
lachn ale chasidim.
Ha ha ha...

NÄR REBBEN DANSAR

När rebben dansar,
när rebben dansar,
dansar alla chassidim,
dansar alla chassidim.
Ai ai ai ai ....

När rebben sjunger,
när rebben sjunger,
sjunger alla chassidim,
sjunger alla chassidim.
Bai bai bai bai...

När rebben tiger,
när rebben tiger,
tiger alla chassidim,
tiger alla chassidim.
Zh zh zh....

När rebben sover,
när rebben sover,
sover alla chassidim,
sover alla chassidim.
Hm hm hm hm hm ...

När rabbinen skrattar,
när rabbinen skrattar,
skrattar alla chassidim,
skrattar alla chassidim.
Ha ha ha...

אַז דער רבי טאַנצט

אַז דער רבי טאַנצט,
און אַז דער רבי טאַנצט,
טאַנצן אַלע חסידים,
טאַנצן אַלע חסידים.
איי איי איי איי...

אַז דער רבי זינגט,
און אַז דער רבי זינגט,
זינגען אַלע חסידים,
זינגען אַלע חסידים.
ביי ביי ביי ביי...

אַז דער רבי שווייגט,
און אַז דער רבי שווייגט,
שווייגן אַלע חסידים,
שווייגן אַלע חסידים.
הם הם הם הם...

אַז דער רבי שלאָפֿט,
און אַז דער רבי שלאָפֿט,
שלאָפֿן אַלע חסידים,
שלאָפֿן אַלע חסידים.
זה זה זה זה זה...

אַז דער רבי לאַכט,
און אַז דער רבי לאַכט,
לאַכן אַלע חסידים,
לאַכן אַלע חסידים.
כאַ-כאַ-כאַ-כאַ...

7 ..... ALE BRIDER / ALLA BRÖDER

Text och musik: Morris Winchevski

Arr: Anne Kalmering/Semmy Stahlhammer/Miriam Oldenburg/Isabel Blommé

Det här är en sång med en enkel refräng som består av ett mycket användbart ord på jiddisch: Oj! Man kan säga det om man är glad, Oj! Om man är förvånad. OJ! Om man är ledsen Ojjojjoj! *Ale Brider* är en folksång med ett brokigt förflutet. Den sjöngs ofta i den judiska socialistiska rörelsen som kallas Bundrörelsen. Det har funnits många varianter av *Ale brider*, eftersom människor har hittat på nya verser – och det har även uppmuntrats. På engelska finns till exempel denna vers från den politiska rörelsen:

Religious and leftists, all united / Like a groom with a bride

Like the Torah with Rashi's commentaries / Like a pudding with a porridge

Sången handlar om att vi alla är bröder och systrar, Vi är alla eniga och älskar varandra som en brud och en brudgum. Och så sjunger vi och dansar hela natten.

Att arbeta med

Lyssna och följ med i texten – känner du igen några ord?

Vad tänker du att sången handlar om?

Vad tänker du när du lyssnar på sången?

Hitta på en enkel dans till sången!

Hitta på en egen vers till sången på vilket språk du vill!

ALE BRIDER

Text och musik: Morris Winchevsky
Översättning till svenska: Lennart Kerbel

Un mir zainen ale brider,
oi, oi, ale brider!
Un mir zingen freileche lider
oi, oi, oi!

Un mir haltn zich in einem,
oi, oi, zich in einem!
Azelches iz nito bai keinem,
Oi, oi, oi!

Refräng: Oi, oi, oi...

Un mir zainen ale einik,
oi, oi, ale einik!
Tsi mir zainen fil tsi veinik,
oi, oi, oi!

Un mir libn zich doch ale,
oi, oi, zich doch ale!
Vi a chosn mit a kale,
oi, oi, oi!

Refräng: Oi, oi, oi...

Un mir zainen ale shvester,
oi, oi, ale shvester!
Azoy vi Rochl, Rut un Ester,
oi, oi, oi.

Un mir zainen freilech, munter,
oi, oi, freilech munter!
Zingen lider, tantsn unter,
oi, oi, oi!

Refräng: Oi, oi, oi...

ALLA BRÖDER

Och vi är alla bröder,
oj, oj, alla bröder!
Och vi sjunger glada sånger,
oj, oj, oj!

Och vi håller ihop,
oj, oj, håller ihop!
Sådant finns ej hos någon annan,
oj, oj, oj!

Refräng: Oj, oj, oj...

Och vi är alla eniga,
oj, oj, alla eniga!
För vi är alltför få,
oj, oj, oj!

Och vi gillar varandra,
oj, oj, gillar varandra!
Som en brudgum och en brud,
oj, oj, oj!

Refräng: Oj, oj, oj...

Och vi är alla systrar,
oj, oj, alla systrar!
Såsom Rachel, Rut och Ester,
oj, oj, oj!

Och vi är alla glada och muntra,
oj, oj, glada och muntra!
Sjunger sånger och dansar till,
oj, oj, oj!

Refräng: Oj, oj, oj...

אַלע ברידער

און מיר זיינען אַלע ברידער, אוי, אוי, אַלע ברידער
און מיר זינגען פֿריילעכע לידער, אוי, אוי, אוי
און מיר האַלטן זיך אין איינעם, אוי, אוי, זיך אין איינעם
אַזעלכעס איז ניטאָ ביי קיינעם, אוי, אוי, אוי

אוי, אוי, אוי...

און מיר זיינען אַלע אייניק, אוי, אוי, אַלע אייניק
צי מיר זיינען פֿיל צי ווייניק, אוי, אוי, אוי
און מיר ליבן זיך דאָך אַלע, אוי, אוי, זיך דאָך אַלע
ווי אַ חתן מיט אַ כלה, אוי, אוי, אוי

אוי, אוי, אוי...

און מיר זיינען אַלע שוועסטער, אוי, אוי, אַלע שוועסטער
אַזוי ווי רחל, רות, און אסתר, אוי, אוי, אוי
פֿריילעך, מונטער, און מיר זיינען פֿריילעך, מונטער, אוי, אוי
זינגען לידער, טאַנצן אונטער, אוי, אוי, אוי

אוי, אוי, אוי...

בר-מיצווה ספעציאל

8 ..... BAR MITZVAH SPECIAL (instrumental)

Musik: Nat Farber & Lou Singer

Ljudfil

<https://open.spotify.com/track/46dstoY9wxS3Kv363QgU9O?si=PZYStZEtQmq4tJyQy49LAW>

Om stycket

Det här stycket är hämtat från komikern och musikern Mickey [Meyer] Katz (1909-1985) repertoar. Han sjöng den på skiva 1958. Mickey Katz var en framgångsrik jazzmusiker med klarinett som huvudinstrument, och hade även en karriär som komiker, och medverkade i filmer och tv. Han blev känd både för sina parodier, för sin jazzmusik och för sin mer traditionella klezmermusik.

Att arbeta med

Lyssna på instrumenten och fantisera om vad det kan vara som händer?

Finns det en berättelse gömd i musiken?

Det skulle kunna vara en katt som jagar en råtta eller något annat som du hör?

Jobba två och två och ta reda på mer om Mickey Katz.

Jobba två och två och ta reda på mer om klarinetten som instrument. Hittar ni musik som ni känner igen?

KÄLLOR

Katz, Mickey; Coons, Hannibal; Grey, Joel: *Papa, play for me. The hilarious, heartwarming autobiography of comedian and bandleader Mickey Katz. As told to Hannibal Coons*, Simon & Schuster 1977.

Ruth Rubin: *Voices of a people*. University of Illinois press, 1979.

Yiddish pennysongs

<http://www.yiddishpennysongs.com/2015/07/herring-mit-potatoes-yiddish-vaudeville.html>

Mezinke Madness by Philologos

<http://forward.com/articles/6456/mezinke-madness/>

Skolverket – <https://natmin.skolverket.se/jiddisch.htm>

Jiddischförbundet – <http://www.jiddischforbundet.se/>

Yivo Institut for Jewish research – <https://yivo.org/>

KONTAKT

BOKA KONSERT ELLER WORKSHOP

Kontakt: www.annekalmering.com

JUDISKA FÖRSAMLINGEN I STOCKHOLM

Kontakt: <https://jfst.se/om-oss/kontakta-oss/>

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN

<https://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/minoritetsprak/jiddisch.html>